

№4

MOLIYAVIY TEKNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti

professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyevich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Teshayev Zavqiddin Jabbor o'g'li – Qarshi davlat universiteti Turizm va marketing kafedrasida dotsenti, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Hazratqulov Shahboz Boboqul o'g'li – Qarshi davlat universiteti Iqtisodiyot kafedrasida dotsenti, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali
23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: **№049864**

MUNDARIJA				
1.	Ollokulova Mansurovna	Feruza	Uzoq muddatli davrda davlat-xususiy sheriklik rivojlanishning muqobil ssenariylari	7
2.	Умарова Низомиддин қизи	Зумрад	Консолидациялашган молиявий ҳисоботларни тузиш: тамойиллар, усуллар ва замонавий ёндашувлар	13
3.	Sayipov Rahimovich	Begzod	Valyuta kursi va mehnat bozori barqarorligi o'rtasidagi makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlashda monetar siyosatning roli	25
4.	Sharipov Qarshi o'g'li	G'ulomjon	Qashqadaryo viloyatida yashil iqtisodiyot rivojlanishining zamonaviy holati va rivojlanish istiqbollari	32
5.	Кабилова Жураевна	Шахноза	Организационно-управленческий механизм развития сферы услуг в малом бизнесе (на примере Кашкадарьинской области)	38
6.	Xamdamov Farmon o'g'li	Sardor	Davlat xaridlarini moliyaviy tartibga solishning xorijiy tajribasi va undan milliy amaliyotda foydalanish imkoniyatlari	43
7.	Primkulova Abrorovna	Zilola	Xususiy tibbiyot tashkilotlarida xarajatlar buxgalteriya hisobini takomillashtirishning nazariy asoslari	48
8.	Kilichev Akramovich	Alisher	Mavsumiy ishlab chiqarishni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xorijiy tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish imkoniyatlari	52
9.	Vaisov Ibodullayevich	Dilshod	Xorijiy amaliyotda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional yondashuvlari	57
10.	Nematullayev Azizillo o'g'li	Hamidullo	Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini transformatsiyalash va MHXSga o'tish istiqbollari	65
11.	Мурадов Акрамжанович	Баҳром	Темир йўл соҳасида инновацион инфратузилмани ривожлантириш механизмлари	72
12.	Адилов Рустам		Модели кредитного скоринга на основе больших данных: влияние на рост выручки финтех-компаний	78
13.	Kenjayev Ergashboyevich	Ikrom	Investitsiya muhitini qulaylashtirish orqali hududiy investitsiya mexanizmini faollashtirish	84
14.	Саттаров Абдихалилович	Тулкин	Ишлаб чиқариш харажатларининг корхоналар молиявий ҳолатига таъсири	92
15.	Kholikov Khamidulla		The current state of government securities market operations in Uzbekistan's financial market and existing problems	101
16.	Mahmudov Murodullayevich	Fayzulla	Mintaqa iqtisodiy rivojlanishida ijtimoiy soha tashkilotlari faoliyatining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	113
17.	Uralov Abdurazzoqovich	Farruh	Hududiy sanoat klasterlarini rivojlantirish strategiyasining baholanishi	119
18.	Anvarova Sherzod qizi	Lobarxon	Big Data va analitik platformalar asosida qaror qabul qilish tizimini rivojlantirish	125
19.	Tojimurodov Shohzod		Mamlkat aholisining bank kreditlari bo'yicha qarz yuki tahlili va uni optimallashtirish yo'llari	131
20.	Doniyev Shahob O'tkir o'g'li		Iqtisodiy rivojlanish jarayonlarida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning tutgan roli hamda ahamiyati	137
21.	Razikova Nozima Erkin qizi		Biznes subyektlarini moliyalashtirish asosida aholi bandligini ta'minlash	142
22.	Назарова Дияра		Совершенствование цифровых подходов к оценке кредитоспособности хозяйствующих субъектов в коммерческих банках Республики Узбекистан	153
23.	Mirmahmudova Xusniddinovna	Nozima	O'zbekiston kapital bozorida sukukka institutsional investorlarni jalb etish istiqbollari	160
24.	Djamalov Oribjanovich	G'ofir	Bank aktivlari sifatini oshirishda muammoli qarzlar va garov ta'minotini boshqarish usullari	167

25.	Vaxabov Bobur Alisherovich	Raqamli to'lov infratuzilmasida moliyaviy xatarlarni boshqarish va axborot xavfsizligini ta'minlash mexanizmlari	179
26.	Abdurazakov Shavkat Shokirdjanovich	Turizm klasterlari faoliyatini moliyaviy va soliq mexanizmlari orqali iqtisodiy rag'batlantirishni takomillashtirish	191
27.	Qurbanov Ulug'bek Erkinovich	Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi daromadlarini boshqarish mexanizmlari	202
28.	Salomov Abdusalom Ismatovich	Hududiy infratuzilma ta'minotiga “Yashil” standartlarni joriy etish yo'llari	207
29.	Орипов Ильхом Абдуллаевич	Проблемы формирования национальной системы зеленого финансирования в странах с переходной экономикой	214
30.	Tulyaganov Kudratilla Asatullayevich	O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini transformatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlari	225
31.	Abduraxmanova Muqaddas Toxtasinovna	Temir yo'l transporti korxonalarida ekologik-iqtisodiy samaradorlikni yuksaltirishning tashkiliy-iqtisodiy va innovatsion mexanizmlari	232
32.	Uralov Elshod Sirojiddin o'g'li	Mintaqalarda institutsional-iqtisodiy hamkorlikning shakllari va rivojlanish xususiyatlari	240
33.	Qodirov Bahodir Qudratovich	Bevosita soliq solishni optimallashtirish va yashillashtirish masalalari	245
34.	Agabekyan Roza Samvelovna	O'zbekistonda loyihaviy moliyalashtirish asosida investitsiya resurslarini jalb qilish mexanizmini takomillashtirish	251
35.	Ерманова Камила Рустамовна	Цифровые финансовые инструменты в системе финансирования креативных индустрий: переоценка возможностей и ограничений	258
36.	Fayziyeva Muyassarzoda Xancharovna	Raqamli moliyaviy xizmatlar samaradorligini baholash metodlarining rivojlanish bosqichlari	267
37.	Kalandarov Jamolbek Ravshonovich	O'zbekistonda mikro, kichik va o'rta biznesni kreditlash dinamikasi: 2026 yil yarim yillik natijalari va Silk Road Finance & Technology forum kontekstidagi tahlil	274
38.	Ergashev Rustam Rajabovich	Ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirishning huquqiy boshqaruv arxitekturasini takomillashtirish	280
39.	Sulaymonov Iskandar Boxodir o'g'li	Venchur kapital jalb etish samaradorligi indeksi (VKJSI): davlat va xususiy kapital multiplikativ samaradorligini baholash modeli	287
40.	Toshpo'latov Shohruh Sobirjon o'g'li	Milliy iqtisodiyotda ijtimoiy himoya tizimini moliyalashtirishning institutsional asoslari va moliyaviy mexanizmlarini takomillashtirish	294
41.	Salamov Islom Tashkazakovich	Banklarning transformatsion jarayonlarini ekonometrik tahlili	304
42.	Babaxanova Nozima Saidakbarovna	O'zbekiston fond bozorida “Xalq IPO”si mexanizmlarini takomillashtirish va institutsional investorlar ishtirokini kengaytirish yo'llari	312
43.	Radjabova Malikaxon	Elektron tijorat faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanishning zaruriyati va ahamiyati	323
44.	Sultanova Gulshira Alimbetovna	Suv taqchilligi sharoitida sholichilik tarmog'ining innovatsion texnologiyalarni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy yo'nalishlari (Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida)	332
45.	Jumaniyazov Inojon Turayevich	Suveren fondlar samaradorligini baholashning truman-bagnall metodologiyasi	339

46.	Abdullayev Dilmurod Toxirmirzayevich	Davlat maqsadli jamg'armalari xarajatlari ustidan davlat moliyaviy nazoratini o'tkazishni takomillashtirish	350
47.	Abdushayitov Abdumannobek Abdumutal o'g'li	Tashabbusli budjet xarajatlari ustidan davlat moliyaviy nazoratini tashkil etish masalalari	357
48.	Zokirov Sardor To'liqin o'g'li	Hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda raqamli infratuzilmaning o'rni	362
49.	Asrorov Dalerjon Zafarovich	Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini tashkil etish masalalari	368
50.	Umaraliyev Sanjar Sultonaliyevich	Hududlar investitsion muhit jozibadorligini baholashning zamonaviy metodologiyasi	374
51.	Axmedova Nafisa Amirddin qizi	O'zbekistonda agroozziq-ovqat ishlab chiqarish dinamikasi va uni innovatsion rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari	380
52.	Zohidova Ruxsora Komiljon qizi	Jahon iqtisodiyotida islom moliyasi: asosiy tendensiyalar va rivojlanish istiqbollari	387
53.	Iskandarova Munisa Hasan qizi	Elektron savdoda muddatli to'lov munosabatlarini moliyaviy tartibga solish: xorijiy tadqiqotlar asosida qiyosiy tahlil	394
54.	Ubaydullayeva Nargiza Ravshanovna	Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda riskni moliyalashtirish usullari va qayta sug'urta: Markaziy Osiyo sharoiti	404
55.	Xolmurotov Fozil Saribayevich	Xorazm viloyati eksport salohiyatini baholash: 2010–2024 yillar tendensiyalari va diversifikatsiya imkoniyatlari	415
56.	Gofurjonova Musharrafxon Shukhratjon kizi	The significance of cultural events and festivals in enhancing tourism attractiveness	424
57.	Xasanova Lola Mamasharifovna	Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni kreditlash amaliyotini takomillashtirish	431
58.	Умаров Умид Панжиевич	Жамоатчиликнинг бюджет жараёнида иштироки ва назоратининг иқтисодий самарадорлигини ошириш йўллари	436
59.	Юсупов А.Т.	Илмий-технологик ва иқтисодий хавфсизлик тизимида олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар аттестацияси хавфсизлиги (методологик, услубий ва амалий жиҳатлари)	445
60.	Eldor Samandarov	Circular economy, digital technologies and sme competitiveness: lessons from Germany for Uzbekistan	453
61.	Shukurullayev Davron Lutfullo o'g'li	O'zbekistonda yashil loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari	461
62.	Iskandar Samandarov	Data-driven strategic management, artificial intelligence and organizational resilience: lessons from a Czech service firm for Uzbekistan	479
63.	Raxmatullaev Bobir Chorshamiyevich	Hududlarning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish omillari va takomillashtirish yo'nalishlari	488
64.	Юсупов Бехзод Юсуп угли	Роль современных финансовых технологий в повышении эффективности банковского сектора Узбекистана: от цифрового охвата к дата-ориентированному корпоративному кредитному процессу	497
65.	Inoyatov Mardonbek Mo'min o'g'li	Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy tadqiqot loyihalari va tijoratlashtirish faoliyati buxgalteriya hisobi hamda ichki auditini takomillashtirish yo'nalishlari	511

HUDUDLARNING INVESTITSYAVIY JOZIBADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI VA TAKOMILLASHTIRISH YO‘NALISHLARI

Raxmatullaev Bobir Chorshamiyevich

PhD, dotsent.

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

e-mail: bobir_rahmatullayev@tues.uz

ORCID ID: 0009-0002-9182-1893

Annotasiya. Mazkur maqolada mamlakat hududlarining investitsiyaviy jozibadorligini oshirishga ta'sir etuvchi asosiy omillar va ularni takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari tadqiq etilgan. Tadqiqotda hududlarning investitsiyaviy jozibadorligini baholashda ikki asosiy yo'nalish – investitsiya salohiyati hamda boshqaruv samaradorligining integrasiyalashgan tizimi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, maqolada maxsus iqtisodiy va sanoat zonalaridagi yer uchastkalarini onlayn-auksionga kamida 10 yil muddatli ijaraga, investitsiya majburiyatlari bajarilgandan so'ng xususiyashtirish yoki ijara muddatini uzaytirish huquqi bilan chiqarish orqali ularning faoliyat samaradorligini oshirish zarurati asoslab berilgan. Maqola yakunida mintaqalarga kapitalni keng jalb etish va investitsiyaviy muhitni yaxshilash bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: investitsiyaviy jozibadorlik, investitsiya salohiyati, boshqaruv samaradorligi, maxsus iqtisodiy zonalar, sanoat zonolari, yer uchastkalari, onlayn-auksion, ijara, xususiyashtirish.

ФАКТОРЫ ПОВЫШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ РЕГИОНОВ И НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

Рахматуллаев Бобир Чоршамиевич

PhD, доцент.

Термезский университет экономики и сервиса

e-mail: bobir_rahmatullayev@tues.uz

ORCID ID: 0009-0002-9182-1893

Аннотация. В данной статье исследованы ключевые факторы, влияющие на повышение инвестиционной привлекательности регионов страны, и приоритетные направления их совершенствования. В исследовании научно обоснована интегрированная система оценки инвестиционной привлекательности территорий, включающая два основных направления – инвестиционный потенциал и эффективность управления. Кроме того, в статье обоснована необходимость повышения эффективности деятельности специальных экономических и промышленных зон путем выставления земельных участков на онлайн-аукционы в аренду сроком не менее чем на 10 лет с правом последующей приватизации или продления срока аренды после выполнения инвестиционных обязательств. По итогам статьи разработаны практические предложения и рекомендации по активному привлечению капитала в регионы и улучшению инвестиционного климата.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, инвестиционный потенциал, эффективность управления, специальные экономические зоны, промышленные зоны, земельные участки, онлайн-аукцион, аренда, приватизация.

FACTORS FOR ENHANCING REGIONAL INVESTMENT ATTRACTIVENESS AND AREAS FOR IMPROVEMENT

Raxmatullaev Bobir Chorshamiyevich

*PhD, Associate Professor.
Termez University of Economics and Service
e-mail: bobir_rahmatullayev@tues.uz
ORCID ID: 0009-0002-9182-1893*

Abstract. *This article examines the key factors influencing the enhancement of the investment attractiveness of regions and identifies priority directions for their improvement. The study scientifically substantiates an integrated system for assessing regional investment attractiveness based on two main dimensions — investment potential and management efficiency. Furthermore, the article substantiates the necessity of enhancing the efficiency of special economic and industrial zones by offering land plots via online auctions for a lease period of at least 10 years, with the option for privatization or lease extension upon the fulfillment of investment obligations. Based on the research, practical suggestions and recommendations are developed to attract capital to the regions and improve the overall investment climate.*

Keywords: *investment attractiveness, investment potential, management efficiency, special economic zones, industrial zones, land plots, online auction, lease, privatization.*

Kirish

Hududlarning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish iqtisodiy o‘rta ta’minlash, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va yangi ish o‘rinlarini yaratishning muhim shartlaridan biridir. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT)ning Savdo va taraqqiyot konferensiyasi (UNCTAD)ning hisobot ma’lumotlariga ko‘ra, “2025-yilda dunyo bo‘ylab rivojlanayotgan mamlakatlarga to‘g‘riidan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar oqimi 2 foizga qisqarib, 877 mlrd. AQSH dollarini tashkil qildi. Xalqaro loyihalarni moliyalashtirish qiymati 16 foizga va bitimlar soni 12 foizga kamaydi – bu ketma-ket to‘rtinchi yil pasayish bo‘lib, 2019-yilgi darajaga yetdi. Xalqaro infratuzilma loyihalari 10 foizga kamaydi” [1]. Hududlarning tabiiy-iqtisodiy salohiyati, infratuzilmasi, inson kapitali va institusional muhitidagi tafovutlar investitsiyalarni jalb etishga tabaqalashtirilgan yondashuvni taqozo etadi. Shu bois investitsiyaviy jozibadorlikka ta’sir etuvchi omillarni tizimli baholash, mavjud to‘siqlarni aniqlash hamda hududlarning raqobat ustunliklariga mos rag‘batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Mazkur mavzuning dolzarbligi investitsiya resurslaridan samarali foydalanish, hududlararo iqtisodiy tafovutlarni qisqartirish va barqaror hududiy rivojlanishni ta’minlashga qaratilgan takliflarni ilmiy asoslash zarurati bilan belgilanadi.

Adabiyotlar sharhi

Hududlarning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish va uning amaliy jihatlariga doir mamlakatimiz va xorijiy iqtisodchi-olimlar tomonidan tadqiqotlar amalga oshirilib kelinmoqda.

A.Veberning “joylashuv” nazariyasiga ko‘ra, “hududning “jozibasi” transport xarajatlari, mehnat resurslari arzonligi va sanoatning bir joyda to‘planishi orqali shakllanadi” [2]. M.Porterning raqobatbardoshlik modeliga asosan, “jozibadorlik – bu hududning omillik sharoitlari, talab hajmi, yordamchi tarmoqlar mavjudligi va firmalar strategiyasining oqilona uyg‘unlashuvidir” [3]. Institusional iqtisodiyot asoschisi D.Nort tadqiqotlari natijalariga ko‘ra, ““chegaralangan hudud”dagi jozibadorlikning asosiy drayveri – bu mulk huquqining himoyalanganligi, transaksion xarajatlarning pastligi va byurokratik to‘siqlarning yo‘qligidir” [4]. Yuqorida keltirilgan uchta nazariya hududiy jozibadorlik va investitsiya muhitini shakllantirish bo‘yicha G‘arb iqtisodiy fikrining uch xil evolyusion bosqichini va yondashuvini aks ettiradi.

Iqtisodchi-olimlardan U.Sharp, G.Aleksander, Dj.Beyli, R.Xigginz, E.Bodi, A.Markus, A.Keynning ilmiy ishlarida hududlarning investitsiyaviy jozibadorligi turlicha talqin qilingan. Buni quyidagilar to‘la tasdiqlaydi: “hududlarning investitsion jozibadorligi – bu hududga kiritilayotgan investitsiyalar samaradorligining ta’minlanishidir” [5]; “hududlarning investitsion

jozibadorligi – bu hududdagi investitsiyalash obyektining rentabelligini aks ettiradi” [6]; “hududlarning investitsion jozibadorligi – hududdagi investitsiya obyektining salohiyatli investorlar uchun qay darajada jozibadorlikka ega ekanligini ko‘rsatadi va investitsion jozibadorlik investitsiyalaridan kutilayotgan foyda bilan bevosita bog‘liqdir” [7]. U.Sharp, G.Aleksander va Dj.Beyli yondashuvda samaradorlik prinsipi yetakchi bo‘lib, asosiy g‘oyasi hududning jozibadorligi kiritilgan investitsiyalarning umumiy samaradorligi (kapital daromadliligi, xavf darajasiga nisbatan olingan daromad) bilan belgilanadi. Bu yondashuv Nobel mukofoti laureati U.Sharpning zamonaviy portfel nazariyasi va modeliga tayanadi. Jozibadorlik shunchaki abstrakt tushuncha emas, balki “daromad/xavf” koeffitsienti orqali o‘lchanadigan ko‘rsatkichdir. Hudud qanchalik past xavf ostida yuqori daromad ta‘minlay olsa, uning jozibadorligi shunchalik yuqori bo‘ladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot metodologiyasi tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil va iqtisodiy-statistik usullarga asoslanadi. Rasmiy statistika ma‘lumotlari asosida hududlarning investitsiya hajmi, infratuzilma ta‘minoti, iqtisodiy salohiyati va inson kapitali ko‘rsatkichlarini tahlil qilish nazarda tutiladi. Tahlil natijalari asosida hududlarning xususiyatlariga mos ravishda investitsiyaviy jozibadorlikni oshirish bo‘yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tahlil va natijalar

Hududlarning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish resurslar, infratuzilma, inson kapitali va boshqaruv sifatini o‘zaro muvofiqlashtirishga bog‘liq. Investor hududni tanlashda kutilayotgan daromad, ishlab chiqarish xarajatlari, bozorlarga chiqish imkoniyati, loyihani amalga oshirish muddati va risklarni birgalikda baholaydi. Shu sababli mazkur paragrafni ko‘p omilli iqtisodiy jarayon sifatida tadqiq qilamiz.

Hududning investitsiyaviy jozibadorligini muayyan tarmoq va investor uchun kapitalni samarali joylashtirish, loyihani amalga oshirish hamda faoliyatni barqaror davom ettirish imkonini beradigan iqtisodiy, institusional, infratuzilmaviy, ijtimoiy va ekologik sharoitlar majmuasi sifatida ta‘riflash mumkin. Bunda uch tushunchani ajratish muhim: investitsiyaviy salohiyat hududning resurslari va imkoniyatlarini; investitsiya muhiti ushbu imkoniyatlardan foydalanish shartlarini; investitsiyaviy faollik esa amalda kiritilgan mablag‘lar va amalga oshirilgan loyihalarni ifodalaydi. Masalan, katta resurs zaxirasi yuqori salohiyatni anglatishi mumkin, ammo infratuzilma cheklovlarining investitsiyaga aylanishini qiyinlashtiradi.

Hududlarning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishga ta‘sir etuvchi omillarni bir nechta yondashuv orqali ochib berish mumkin.

John H.Dunningning investitsiyalar joylashuviga oid yondashuvi [8] transmilliy korxonalar faoliyatini hududga xos ustunliklar bilan bog‘lab o‘rganadi. Uning tadqiqotida xalqaro ishlab chiqarish sharoitlari o‘zgarishi investitsiyalarning joylashuv qarorlariga qanday ta‘sir qilishi ko‘rib chiqilgan. Ushbu yondashuvdan kelib chiqadigan amaliy xulosa – hudud o‘z resurslarini muayyan investorning ishlab chiqarish va bozor strategiyasiga muvofiqlashtirishi zarurligidir.

Douglass C.Northning institusional nazariyasi [9] iqtisodiy natijalarni qoidalar, mulk huquqlari va ularning amalda bajarilishi bilan bog‘laydi. Investor uchun axborot izlash, kelishuv tuzish, shartnoma ijrosini nazorat qilish va huquqlarini himoya qilish xarajatlari ahamiyatlidir. Qoidalarning tushunariligi va ijro mexanizmlarining ishonchliligi mazkur xarajatlar hamda noaniqlikni kamaytirishga xizmat qiladi.

Krugmanning yangi iqtisodiy geografiya modeli [10] ishlab chiqarishning hududiy jamlanishini bozor hajmi, transport xarajatlari va ko‘lam samarasi bilan tushuntiradi. Korxonalar katta talab mavjud hududlarga intiladi; ishlab chiqarishning jamlanishi esa o‘sha hududda talab va iqtisodiy faollikni yanada kuchaytirishi mumkin. Bu mexanizm hududlar o‘rtasidagi investitsiya tafovutlarining saqlanib qolishini tushunishga yordam beradi.

Ushbu nazariy yondashuvlarni umumlashtirib, hududlarning investitsiyaviy jozibadorligiga ta'sir etuvchi omillarni quyidagicha tasniflash va tavsiflash mumkin (1-jadval).

1-jadval

**Hududlarning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishga
ta'sir etuvchi omillar tasnifi va tavsifi [14]**

Omillar guruhi	Investitsiyaviy jozibadorlikka ta'sir mexanizmi	Baholash uchun ko'rsatkichlar
Institusional va huquqiy sharoitlar	Mulk va shartnoma huquqlarining himoyasi noaniqlikni kamaytiradi, uzoq muddatli qarorlarni qo'llab-quvvatlaydi	Nizolarni hal etish muddati, qarorlar shaffofligi, ma'muriy tartiblarning barqarorligi
Ishlab chiqarish infratuzilmasi	Elektr, gaz, suv va transport ta'minoti ishlab chiqarishning uzluksizligi va xarajatlarini belgilaydi	Uzilishlar davomiyligi, tarmoqqa ulanish muddati va qiymati, mavjud quvvat
Inson kapitali	Malaka va bilim mehnat unumdorligi, mahsulot sifati va texnologiyalarni o'zlashtirishga ta'sir qiladi	Malakali kadrlar mavjudligi, bo'sh ish o'rnini to'ldirish muddati, kasbiy tayyorgarlik
Bozor hajmi va bozorlarga chiqish	To'lovga qobil talab va tashqi bozorlarga kirish imkoniyati kutilayotgan tushumni shakllantiradi	Aholi daromadlari, bozor sig'imi, asosiy bozorlarga yetkazish vaqti va xarajati
Mahalliy kooperasiya va klasterlar	Ta'minotchilar va xizmat ko'rsatuvchilar yaqinligi xarajatlarni kamaytirib, bilim almashinuvini kuchaytiradi	Mahalliy xaridlar ulushi, yetkazib beruvchilar soni, korxonalararo hamkorlik
Moliyaviy resurslar	Kredit va kapitalga kirish imkoniyati loyiha boshlanishi va kengayishini ta'minlaydi	Moliyalashtirish qiymati, muddati, garov talablari, rad etilgan kredit arizalari
Yer va tayyor maydonlar	Huquqiy jihatdan aniq, infratuzilma bilan ta'minlangan maydon loyiha ishga tushirish vaqtini qisqartiradi	Tayyor maydonlar mavjudligi, yer huquqlarining aniqligi, ijara va tayyorlash xarajatlari
Soliq va boshqa rag'batlar	Loyiha sof daromadi va kapital xarajatlariga ta'sir qiladi	Samarali soliq yuki, imtiyozdan foydalanish shartlari, qo'shimcha investitsiya natijasi
Innovatsion va raqamli muhit	Yangi texnologiya, raqamli xizmatlar va tadqiqot infratuzilmasi samaradorlikni oshiradi	Internet sifati, ilmiy muassasalar bilan hamkorlik, innovatsiya joriy etgan korxonalar
Ijtimoiy va yashash sharoitlari	Mutaxassislarni jalb qilish va hududda saqlab qolishga ta'sir qiladi	Turarojoyning maqbulligi, ta'lim, tibbiyot, transport va xavfsizlik
Ekologik va iqlim sharoitlari	Resurs ta'minoti, ishlab chiqarish uzluksizligi va moslashuv xarajatlarini belgilaydi	Suv tanqisligi, ekologik yuklama, iqlim xavflari, energiya samaradorligi
Axborot va investorlarga xizmat ko'rsatish	Ma'lumot izlash xarajatlarini kamaytiradi, loyiha tayyorlash va mavjud muammolarni hal qilishni tezlashtiradi	Ma'lumotlarning to'liqligi, murojaatlarga javob muddati, hal etilgan masalalar

Omillar ta'sirini ularning iqtisodiy mexanizmi orqali baholash zarur. Masalan, elektr ta'minotidagi uzilish korxonaga bir nechta kanal orqali ta'sir qiladi: ishlab chiqarish to'xtaydi, mahsulot yo'qotilishi mumkin, zaxira generatoriga xarajat paydo bo'ladi va shartnoma muddatlariga rioya qilish qiyinlashadi. Shuning uchun elektr tarmog'i mavjudligi bilan birga uning ishonchiligi va bo'sh quvvati ham o'lchanishi kerak. Inson kapitalida ham shunga o'xshash mantiq amal qiladi. Investor mehnat xarajatini ish haqi va unumdorlik nisbati orqali baholaydi. Malakali xodimning ish haqi yuqoriroq bo'lishi mumkin, ammo yuqori unumdorlik, kamroq nuqson va texnologiyani tezroq o'zlashtirish mahsulot birligiga to'g'ri keladigan xarajadni pasaytiradi. Institusional sharoitlar esa loyiha vaqt va risk parametrlariga ta'sir qiladi. Ruxsat olish muddatining noaniqligi, turli idoralar talablarining muvofiqlashmaganligi

yoki qarorlarning kutilmagan o'zgarishi kapitalning bekor turish davrini uzaytirishi mumkin.

Shuning uchun hududiy siyosatda va investitsiyaviy jozibadorlikni oshirishda birinchi vazifa investitsiyani eng ko'p cheklayotgan muammoni aniqlash va uning amaliy yechimlarini ishlab chiqishdir. Jumladan:

- ayrim hududda erkin iqtisodiy zona yoki sanoat zonalarini tashkil etish, sanoat zonasi ishtirokchilarining bizneslarini tashkil etishlarida ularni davlat tomonidan moliyaviy rag'batlantirish (soliqlardan, boj to'lovlaridan ozod qilish, yer uchastkalarini uzoq muddatga ijaraga berish, sanoat zonasidagi investitsion loyihalarni, shu jumladan yakuniga yetmagan loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash va h.k.) zarur;

- hududlarning investitsiyaviy jozibadorligi reytingini baholash orqali qulay biznes sharoitlarini yaratishga undashga imkon beradigan ta'sirchan vositani shakllantirish kerak;

- hududlarda tadbirkorlik faoliyatini keng ko'lamda rivojlantirish, ularni moliyalashtirishda kredit foizi stavkalarining bir qismini qoplash yoki kredit olishlarida kafillik taqdim etish, ularning loyihalarini imtiyozli kreditlash zarur;

- mamlakatimizga turistlar oqimini ko'paytirish va buning uchun qulay moliyaviy shart-sharoitlar yaratish maqsadga muvofiqdir.

Fikrimizcha, quyidagi ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar hududlarning investitsiyaviy jozibadorligini yanada oshirishda muhim rol o'ynaydi.

1. Maxsus iqtisodiy va sanoat zonalaridagi yer uchastkalarini onlayn auksionga kamida 10 yil ijara muddati bilan, investitsiya majburiyatlari bajarilgandan so'ng xususiylashtirish yoki ijara muddatini uzaytirish sharti bilan chiqarish asosida maxsus iqtisodiy va sanoat zonalarini faoliyatining samaradorligini oshirish zarur.

Hozirgi kunda investorlar uchun eng katta xavf-xatarlardan (risk) biri - bu sarmoya kiritiladigan resurs (yer uchastkasi) bo'yicha huquqiy noaniqlikdir. Yerning uzoq muddatli va mustahkam huquqiy maqomi mavjud bo'lmasa, investorlar yuqori kapital va texnologik sig'imga ega bo'lgan uzoq muddatli loyihalardan ko'ra, tez qoplanuvchi va past qiymatli loyihalarni afzal ko'rishadi. Yer uchastkalarini onlayn-auksion orqali kamida 10 yil muddatga ijaraga berish va investitsiya majburiyatlari bajarilgach, xususiylashtirish yoki ijara muddatini uzaytirish huquqini kafolatlash investor va davlat o'rtasidagi manfaatlar muvozanatini ta'minlaydi.

Iqtisodiyotda R.Kouz va G.Demesning mulk huquqlari nazariyasiga ko'ra, “mulkka bo'lgan huquqlar qanchalik aniq va xavfsiz belgilangan bo'lsa, resurslardan foydalanish samaradorligi shunchalik yuqori bo'ladi” [12]. Yer uchastkasini keyinchalik xususiylashtirish (yoki ijarani uzaytirish) imkoniyati investorga yerni “o'ziniki” deb bilish hissini beradi. Bu yer ustiga quriladigan infratuzilma va kapital obyektlarning sifati oshishiga hamda yer resurslaridan oqilona va ehtiyotkorona foydalanishga olib keladi.

Yer uchastkalarining ijara huquqini elektron auksion orqali uzoq muddatga berish hamda investitsiya majburiyatlari bajarilganidan keyin xususiylashtirish yoki ijarani uzaytirish imkoniyatini belgilashning ilmiy asosi mulkiy huquqlar barqarorligi, investitsiya rag'batlari va resurslarni samarali taqsimlash o'rtasidagi bog'liqlik bilan izohlanadi. T.Besli va M.Gxatakning nazariy tahlilida “mulk huquqlarining himoyalanganligi investitsiya natijalaridan manfaatdorlikni oshirishi, huquqlarni himoya qilish xarajatlarini qisqartirishi va moliyaviy bitimlar uchun imkoniyatlarni kengaytirishi asoslangan” [13]. Ushbu yondashuvdan kelib chiqib, yerdan foydalanish huquqining ishonchli kafolatlanishi sanoat loyihalarini amalga oshirishdagi institusional noaniqlikni kamaytirishi mumkin. Shuningdek, investor yerni xususiylashtirish xuquqini qo'lga kiritish uchun berilgan investitsiya va ish o'rinlari yaratish majburiyatlarini o'z vaqtida va to'liq bajarishga maksimal darajada manfaatdor bo'ladi.

Sanoat binosi, maxsus poydevor va muhandislik tarmoqlariga sarflangan mablag'larning muayyan qismi joylashuvga bog'liq bo'ladi. Yerdan foydalanish davri noaniq bo'lsa, investor ushbu xarajatlarni qoplay olmaslik xavfini hisobga oladi. Ijara va uni uzaytirish shartlarining ishonchiligi loyiha kelgusi pul oqimlarini rejalashtirishni yengillashtiradi.

Kamida o'n yillik ijara dastlabki barqarorlik chegarasi sifatida xizmat qiladi. Muddatning

yetaliligi qurilish va ishga tushirish davri, diskontlangan qoplanish muddati hamda kreditni qaytarish jadvaliga qarab baholanadi. Kapital sig‘imi yuqori loyihalarda uzoqroq muddat yoki oldindan aniq belgilangan uzaytirish huquqi talab qilinishi mumkin.

2-jadval

Maxsus iqtisodiy va sanoat zonalaridagi yer uchastkalarini onlayn auksionga chiqarish bo‘yicha huquqiy yechim va kutilgan iqtisodiy ta’sir [14]

Huquqiy yechim	Ta’sir mexanizmi	Kutilgan natija
Uzoq muddatli ijara	Foydalanish davriga oid noaniqlik kamayadi	Uzoq muddatli kapital qo‘yilmalar uchun rag‘bat
Ochiq elektron auksion	Teng axborot va raqobatli ishtirok ta’minlanadi	Yer ajratishda ochiqlik va narxni aniqlash
Natijaga bog‘langan keyingi huquq	Huquqni kengaytirish majburiyatlar ijrosiga bog‘lanadi	Loyihani o‘z vaqtida amalga oshirishga rag‘bat
Oldindan aniq shartlar	Keyingi muzokara va talqinlar doirasi qisqaradi	Bitim xarajatlari va nizolar xavfining kamayishi

Jadvaldagi natijalar nazariy kutilmalardir. Ularning amalda yuzaga chiqishi raqobat, shartnoma ijrosi va infratuzilma bilan ta’minlanishga bog‘liq; ta’sir hajmi empirik tahlil orqali aniqlanadi. investitsiya majburiyatlarini bajarish keyingi huquqning sharti bo‘lsa, investor ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yishdan manfaatdor bo‘ladi. Davlat uchun esa yerning iqtisodiy aylanmaga kirishi muhimdir. Bu bog‘liqlik shartlar o‘lchanadigan, real bajariladigan va bir xil tartibda tekshiriladigan bo‘lganda ishlaydi.

Uzoq muddatli huquqlar investitsiya intizomi va muntazam monitoring bilan birga qo‘llanilishi zarur. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, “2020-2025-yillarda zonalar direksiyalari tomonidan iqtisodiy sudlarga 1896 ta da’vo kiritilgan. Bu jarayonlarda 2,2 mlrd so‘m davlat boji to‘langan. Sudlarda ko‘rilgan bu ishlarning 97 foizi davlat foydasiga hal etilgan” [13]. Bu ma’lumot shartnoma ijrosini ta’minlash masalasining amaliy ahamiyatini ko‘rsatadi, ammo majburiyatlarni buzish holatlarini baholashda investorning harakatsizligi bilan infratuzilmaning kechikishi kabi unga bog‘liq bo‘lmagan sabablarni farqlash zarur.

Yer uchastkalarining onlayn-auksion orqali chiqarilishi: byurokratik to‘siqlar va korrupsiya xavfini keskin kamaytiradi; bozor mexanizmi orqali yer uchastkasining haqiqiy bozor qiymati va unga bo‘lgan talabni aniqlash imkonini beradi; investitsiya loyihalarini tanlash jarayonini tezlashtiradi va tranzaksiya xarajatlarini qisqartiradi.

3-jadval

Maxsus iqtisodiy va sanoat zonalaridagi yer uchastkalarini onlayn auksionga chiqarilishining iqtisodiy samaradorligi [14]

Ko‘rsatkich / Yo‘nalish	An’anaviy tizim	Taklif etilayotgan tizim
Kapital sig‘imi	Qisqa muddatli va past xavfli loyihalar	Yuqori texnologik, kapital sig‘imдор uzoq muddatli loyihalar
Sharti noaniqligi	Yerning kelajakdagi maqomi noaniq	Aniq kafolatlangan (ijaradan xususiyashtirish sari)
Davlat nazorati	Passiv (majburiyatlar ijrosini kuzatish qiyin)	Aktiv va bosqichma-bosqich (investitsiya bajarilgachgina huquq beriladi)
Moliyalashtirish	Bank kreditini olish murakkab (ijara muddati qisqa bo‘lsa)	Garov ta’minoti va bank kreditlarini jalb qilish osonlashadi

Kamida 10 yillik ijara muddati xorijiy va mahalliy investorlar uchun kapital qo‘yilmalarning qoplanish davrini xotirjam rejalashtirish imkonini beradi. Davlat yer resursini darhol sotib yubormaydi (spekulyasiyaning oldi olinadi). Yer faqat investitsiya majburiyati to‘liq bajarilgandan so‘nggina xususiyashtiriladi. Bu davlatning bo‘lajak aktivlari xavfsizligini

ta'minlaydi. Qolaversa, kamida 10 yillik ijara shartnomasi va xususiylashtirish istiqboli kredit tashkilotlari (bank va sindikatlar) uchun loyihani moliyalashtirishda ishonchli kafolat bo'lib xizmat qiladi. Ushbu mexanizm maxsus iqtisodiy va sanoat zonalarining samaradorligini oshirishda, yer resurslarini spekulyasiyadan himoya qilishda hamda mamlakatga sifatli kapitalni jalb qilishda muhim drayver bo'lib xizmat qiladi.

2. Hududlarning investitsiyaviy jozibadorligi reytingini baholashni ikki yo'nalishda (investitsiya salohiyati (100%) va boshqaruv samaradorligi) amalga oshirish, bunda investitsiya salohiyatini mehnat – 10%, tabiiy va yer resurslari – 20%, moliyaviy resurslar – 20%, texnologik va innovatsion resurslar – 10%, infratuzilma – 20% va raqobatbardoshlik – 20% omillarining vaznlari asosida, boshqaruv samaradorligini tadbirkorlarning so'rov natijalari (tartibga solish muhiti, biznesga ko'maklashuvchi institut va tashkilotlar, infratuzilmadan qanoatlanish) orqali baholash maqsadga muvofiqdir.

Hududlarning investitsiyaviy jozibadorligini baholashning ushbu metodologik yondashuvi (investitsiya salohiyati va boshqaruv samaradorligi) investitsiyaviy muhitni ham obyektiv (statistik ko'rsatkichlar), ham subyektlarning real fikri (sosiologik so'rovlar) asosida har tomonlama baholash imkonini beradi.

Iqtisodiy ilmda mintaqaning investitsiya salohiyati deganda uning ichki resurslari va ishlab chiqarish omillarining yig'indisi tushuniladi. Tabiiy va yer resurslari (20%) hamda infratuzilma (20%) omillari ishlab chiqarishni joylashtirish va xom ashyo bazasini shakllantirishda hal qiluvchi bazis hisoblanadi. Yuqori infratuzilma va boy tabiiy resurs bazasi investorlar uchun kapital xarajatlarini kamaytirishning asosiy kafolatidir. Moliyaviy resurslar (20%) va raqobatbardoshlik (20%), ya'ni moliyaviy barqarorlik va hududning bozordagi raqobat pozitsiyasi kapitalning erkin aylanishini ta'minlaydi. Raqobatbardoshlik omili bozor muhitining jonliligini va iqtisodiy faollik darajasini ko'rsatadi. Mehnat resurslari (10%) hamda texnologik va innovatsion resurslar (10%), ya'ni, inson kapitali va innovatsiyalar zamonaviy iqtisodiyotda yuqori qo'shilgan qiymat yaratishning asosidir. Ushbu omillar vaznining mazkur miqdorda belgilanishi hududning yuqori texnologik loyihalarni o'zlashtira olish salohiyatini muvozanatli baholaydi.

Ilmiy jihatdan faqat statistikaga tayanish yetarli emas, chunki raqamlar real biznes muhitidagi ma'muriy to'siqlarni to'liq ochib berolmaydi. Shu bois, tadbirkorlarning bevosita so'rovlari asosida baholash quyidagi ilmiy yondashuvlarga asoslanadi: tartibga solish muhiti, ya'ni davlat organlarining qarorlari shaffofligi, byurokratik to'siqlarning kamligi va qonun ustuvorligi investorlar uchun xatarlarni (risk management) baholashda eng muhim mezon sanaladi; biznesga ko'maklashuvchi institut va tashkilotlar, xususan Biznes-ombudsman, savdo-sanoat palatalari, xizmat ko'rsatuvchi markazlar va assosiasiyalar faoliyatining samaradorligi institusional iqtisodiyot nazariyasiga ko'ra transaksiya xarajatlarini keskin kamaytiradi; infratuzilmadan qanoatlanish esa faqatgina infratuzilmaning mavjudligi emas, balki undan foydalanishning qulayligi va sifati real biznes subyektlari tomonidan obyektiv baholanadi.

4-jadval

Hududlarning investitsiyaviy jozibadorligini baholash metodologiyasining matrisasi [14]

Baholash yo'nalishlari va ulushlari	Tarkibiy omillar va vaznlar	Ilmiy-nazariy asosi va mazmuni	Investitsiyaviy muhit jozibadorligidagi ahamiyati
I. Investitsiya salohiyati (100%) (Obyektiv statistik ko'rsatkichlarga asoslanadi)	Tabiiy va yer resurslari (20%)	Mintaqaviy joylashuv va xom ashyo bazasi nazariyasiga asoslanadi. Xom ashyo va tabiiy boyliklar ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi.	Investorlar uchun xom ashyo va ishlab chiqarish bazasini shakllantirish imkoniyatini baholaydi.
	Infratuzilma (20%)	Transaksiya va logistika xarajatlarini kamaytiruvchi omil. Transport, kommunikasiya va muhandislik tarmoqlarining rivojlanganlik darajasi.	Kapital xarajatlarini optimizatsiya qilish hamda bozorlarga chiqish tezligini ta'minlaydi.

	Moliyaviy resurslar (20%)	Moliyaviy bozorlar va kapital aylanishi nazariyasi. Hududning ichki bank tizimi, investitsiya faolligi va byudjet imkoniyatlari.	Loyihalarni moliyalashtirish manbalarining mavjudligi va pul oqimlarining barqarorligini kafolatlaydi.
	Raqobatbardoshlik (20%)	Bozor muhitining jonliligi va kichik/o'rta biznesning rivojlanish darajasi. Xususiy sektorning iqtisodiy faollik koeffitsienti.	Hududiy bozorning jozibadorligi, mahsulot va xizmatlarga bo'lgan talab muvozanatini ko'rsatadi.
	Mehnat resurslari (10%)	Inson kapitali nazariyasi. Aholining soni, bandlik darajasi, malakasi va demografik salohiyati.	Yuqori malakali kadrlar bilan ta'minlanganlik va mehnat bozorining moslashuvchanligini belgilaydi.
	Texnologik va innovatsion resurslar (10%)	Evolusiyon iqtisodiyot va innovatsion rivojlanish konsepsiyalari. Raqamlashuv darajasi va ilmiy-texnik baza.	Yuqori qo'shiilgan qiymat yaratuvchi texnologik loyihalarni amalga oshirish imkoniyatini baholaydi.
II. Boshqaruv samaradorligi (Ijtimoiy so'rovlar) <i>(Subyektiv real amaliyot va biznes fikriga asoslanadi)</i>	Tartibga solish muhiti	Institusional iqtisodiyot va davlat boshqaruvi nazariyasi. Ma'muriy to'siqlarning kamligi, qarorlarning shaffofligi va qonun ustuvorligi.	Investorlar duch keladigan ma'muriy xatarlarni (regulatory risks) va byurokratik yuklamani kamaytiradi.
	Biznesga ko'maklashuvchi institut va tashkilotlar	Biznes-ombudsman, savdo-sanoat palatalari va xizmat ko'rsatuvchi infratuzilma tuzilmalari faoliyatining samaradorligi.	Tadbirkorlarning huquqiy himoyalanganligi va amaliy ko'mak olishini tezlashtiradi.
	Infratuzilmadan qanoatlanish	Biznes subyektlarining amalda foydalanayotgan real infratuzilma xizmatlari sifati va ulardan qanoatlanish darajasi.	Statistik raqamlarning amaldagi holatini biznes nuqtai nazaridan real tasdiqlaydi yoki kamchiliklarni ochib beradi.

Ushbu jadvalda keltirilgan matrisa ikki tomonlama muvozanatni ta'minlaydi. Birinchidan, investitsiya salohiyati hududning tabiiy, moddiy va intellektual “nimaga qodirligini” (potensialini) obyektiv ravishda ko'rsatsa, ikkinchidan, boshqaruv samaradorligi mazkur salohiyatdan mahalliy davlat hokimiyati organlari qanchalik oqilona foydalanayotganini va biznes uchun qulay muhit yaratganini tadbirkorlarning bevosita bahosi orqali real namoyon qiladi. Bunday kompleks yondashuv davlat boshqaruvi organlariga hududlarning kuchli va zaif tomonlarini aniq ko'rish hamda maqsadli manzilli qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, hududlarning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish faqatgina tabiiy, moliyaviy va infratuzilmaviy resurslarga emas, balki ulardan oqilona foydalanishni ta'minlovchi boshqaruv samaradorligiga ham bevosita bog'liqdir.

Baholashda investitsiya salohiyati va boshqaruv samaradorligini integratsiyalashgan holda yondashish hududiy iqtisodiyotning real holatini xolisona aniqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, maxsus iqtisodiy va sanoat zonalaridagi yer uchastkalarini kamida 10 yillik ijara muddati bilan onlayn-auksionga chiqarish hamda investitsiya majburiyatlari bajarilgach ularni xususiyalashtirish yoki ijarani uzaytirish mexanizmini joriy etish investorlar ishonchini keskin oshiradi.

Ushbu takomillashtirish yoʻnalishlarining amaliyotga tatbiq etilishi mintaqalarga xorijiy va mahalliy kapital oqimini tezlashtirishga, infratuzilmani rivojlantirishga va oqibatda mamlakatning barqaror iqtisodiy oʻsishini taʼminlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. [Доклад о мировых инвестициях за 2025 год](#). Издание организаций объединенных Наций, опубликовано Конференция организаций объединенных Наций по торговле и развитию UNCTAD/WIR/2025 (Обзор). – 36 с. Мировые потоки прямых иностранных инвестиции выросли после двух лет спада | Новости ООН.
2. A.Weber, G.Pick, Otto Schlier, Carl C.Christiansen, Adolf Link, Wilhelm Haenger, Elisabeth Salomon, Erich Kahl, Rud Hammer. Ueber den Standort der Industrien. [Hrsg.] von A. Weber. Tl. I, II, 1-7, Tom 6. - Michiganskiy universitet. 1921. [raumnachrichten.de - Alfred Weber: Schriften zur Industriellen Standortlehre](#).
3. Porter, Michael E. Competitive strategy: techniques for analyzing industries and competitors: with a new introduction1 Michael E. Porter. p. cm. ..Originally published: New York: Free Press, 1980. – P. 422. Includes bibliographical references and index. [Michael-E.-Porter-Competitive-Strategy.pdf - Yandex Documents](#).
4. Douglass C.North. Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge University press Cambridge. New York. Port Chester. Melbourne. Sydney. 1990. [8. Institutions Institutional Change and Economic Performance.pdf - Yandex Documents](#).
5. Шарп У., Александер Г., Бейли Дж. Инвестиции: пер. с англ. – М.: «ИНФРА-М», 2001. – С. 29.
6. Хиггинз Р.С. Финансовый менеджмент. Управление капиталом и инвестициями. – М.: «Вильямс», 2013. – С. 112.
7. Цви Боди, Алан Дж. Маркус, Алекс Кейн. Пер. с англ. Е.Мельник 7-го междунар. изд. – М.: «Олимп-Бизнес», 2013. – С. 84.
8. Dunning J.H. (1998). [Location and the Multinational Enterprise: A Neglected Factor?](#) Journal of International Business Studies, 29, - p. 45-66. University of Reading and Rutgers university. ([Dunning1998 Article LocationAndTheMultinationalEnt.pdf - Yandex Documents](#)).
9. North D.C. [Institutions, Institutional Change and Economic Performance](#). – USA.: Cambridge University Press. 1990. – 152 s. ([8. Institutions Institutional Change and Economic Performance.pdf - Yandex Documents](#)).
10. Paul Krugman. Increasing Returns and Economic Geography. The University of Chicago Press is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to The Journal of Political Economy. ([398b9f32-43c1-4f9c-b3fb-2ace03cece1d.pdf - Yandex Documents](#)).
11. Кипяткова В.А. Институциональная экономика: учебное пособие. - СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2018. - 200 с. [Institutional-economics.pdf](#).
12. Белова Т.В. Защита права собственности на недвижимое имущество в цивилистической парадигме: монография. - М.: Юстицинформ, 2023. - 180 с. Besley, T., & Ghatak, M. (2010). Property Rights and Economic Development. Handbook of Development Economics, Vol. 5, pp. 4525-4595. [handbook.pdf - Yandex Documents](#).
13. [Maxsus zonalar da'volarining 97 foizi davlat foydasiga hal etilgan. An Important Law Aimed at Ensuring Efficient Use of Land Resources Has Been Adopted.](#)
14. Tadqiqot natijalari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

